

SYLWIA JAKULSKA

ORCID: 0000-0002-3454-7894

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

MATEUSZ MARCINIAK

ORCID: 0000-0002-7131-626X

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

KATARZYNA FORECKA-WAŚKO

ORCID: 0000-0001-8133-5512

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

MICHALINA KASPRZAK

ORCID: 0000-0003-4106-6391

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

METODA DRAMY EDUKACYJNEJ PODCZAS ZAJĘĆ DOTYCZĄCYCH BUDOWANIA POSTAW INKLUZYJNYCH DLA PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELEK I NAUCZYCIELI

STRESZCZENIE

Drama to metoda pracy z grupą, która znajduje zastosowanie w różnych kontekstach, od terapeutycznych po edukacyjne. Umożliwia uczestnikom i uczestniczkom eksplorację rozmaitych tematów, procesów grupowych, a także własnych doświadczeń w ekscytujący, bazujący na przeżywaniu sposób, dlatego w edukacji może być wykorzystywana w pracy z tak zwanymi trudnymi tematami (wykluczenie rówieśnicze, profilaktyka uzależnień itp.). Celem tekstu jest analiza kursu „Drama Method for Social Inclusion in Teaching Practices”, który jest dostępny w ofercie dla studentów i studentek zagranicznych studiujących na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela. Kurs wyposaża w kompetencje do wykorzystania dramy edukacyjnej w pracy z tematem wykluczenia i inkluzji społecznej w szkole, może być zatem inspirujący także w pracy socjoterapeutycznej.

Słowa kluczowe: metoda dramy, inkluzja społeczna, praktyka edukacyjna

THE EDUCATIONAL DRAMA METHOD: CLASSES ON BUILDING INCLUSIVE ATTITUDES FOR FUTURE TEACHERS

ABSTRACT

Drama is a method of working with groups that finds application in various contexts, ranging from therapeutic to educational. It allows participants to explore a variety of topics, group processes, and their own experiences in an engaging, experiential manner. Therefore, in education, it can be used to address so-called difficult topics (such as exclusion, addiction prevention, etc.). The purpose of this text is to analyze the course "Drama Method for Social Inclusion in Teaching Practices," designed for international students studying at Adam Mickiewicz University in Poznań, who are pre-service teachers. The course equips participants with the competencies to use educational drama in addressing the issues of social exclusion and inclusion in schools, and it can also serve as an inspiration in socio-therapeutic work.

Keywords: drama method, social inclusion, educational practice

Wprowadzenie

Metoda dramy jest jedną z technik terapeutycznych, socjoterapeutycznych i edukacyjnych, wykorzystującą elementy teatralne do pracy z emocjami, doświadczeniami i wiedzą osób uczestniczących w zajęciach (Schraiber, Yaroslavova, 2016; Jankowiak, Brzezińska, Soroko, 2024; Jankowiak, Soroko, 2021; Soroko, Jankowiak, 2020; Jankowiak, Soroko, 2013). Umożliwia ona jednostkom wyrażanie siebie, swoich myśli i uczuć, a także rozwijanie umiejętności społecznych oraz zrozumienie własnych zachowań i reakcji. Metoda ta wykorzystuje różne formy ekspresji artystycznej, takie jak odgrywanie ról, improwizację, inscenizację czy pantomimę, głównie teatralne, ale nie wyłącznie (Giebert, 2014; Pankowska, 1997). Drama nie skupia się na produkcji, takim jak na przykład przedstawienie teatralne, ale raczej na procesie terapeutycznym lub edukacyjnym.

Metoda dramy ma swoje korzenie w czasach starożytnych, kiedy teatr był nie tylko formą rozrywki, ale także sposobem wyrażania idei filozoficznych, religijnych czy społecznych oraz terapeutycznym sposobem doświadczania własnych emocji (Schraiber, Yaroslavova, 2016). Jednym z pionierów dramy jako formy terapii był Jacob L. Moreno, austriacki psychiatra i psychoterapeuta, który opracował technikę psychodramy w latach 20. XX wieku (da Penha, Gisler, 2019). Metoda ta polegała na odgrywaniu scen z życia pacjentów, aby pomóc im zrozumieć swoje problemy i znaleźć rozwiązania. Drama to nie tylko metoda terapeutyczna. W tekście

skupimy się na jednym z rodzajów dramy, czyli na dramie edukacyjnej (Isyar, Akay, 2017).

Jednym z prekursorów takiego podejścia był Caldwell Cook, który opisał je w książce *The Play Way: An Essay in Educational Method* (Cook, 1917). W swoim dziele Cook argumentował, że dzieci i młodzież uczą się lepiej, doświadczając i odgrywając rzeczywistość, niż po prostu czytając, słuchając i mówiąc. Cook wykorzystywał dramę jako centralną metodę w nauczaniu języka angielskiego (Bolton, 2007) wierząc, że uczniowie i uczennice mogą zaangażować się bardziej poprzez dramatyzację i występy teatralne. Takie podejście pozwala uczniom zanurzyć się w materiale, co sprzyja głębszemu zrozumieniu i docenieniu go. Dzięki elementom dramy w nauczaniu, uczniowie i uczennice mogą stawać się kreatorami własnego procesu uczenia się. W rezultacie stają się bardziej zainteresowani przedmiotem, co może prowadzić do lepszych wyników w nauce. Dzięki odgrywaniu ról dzieci i młodzież mogą lepiej zrozumieć konteksty historyczne i kulturowe, jednocześnie ćwicząc umiejętności komunikacyjne podczas zajęć.

Inną znaczącą postacią w historii dramy edukacyjnej był Brian Way, autor książki *Development through Drama* (Way, 1998). Way (1998) pokazuje, jak drama jako metoda edukacyjna może kształtować wyobraźnię dzieci i podtrzymywać ich zadziwienie, konieczne do tego, by opracować poznawczo, rozumieć i pamiętać poznawany materiał. Zwraca on uwagę na znaczenie dramy w edukacji jako narzędzia do eksploracji świata, rozwijania empatii oraz umiejętności twórczego myślenia (Dilon, Way, 1981).

Drama w edukacji szkolnej

Współczesna edukacja wykorzystuje metodę dramy jako narzędzie do nauczania różnych przedmiotów. Dzięki bogactwu dostępnych technik drama często znajduje zastosowanie w nauczaniu języków obcych. Na przykład poprzez wcielanie się w role w improwizowanych sytuacjach życiowych buduje się quasi-autentyczne konteksty nauki. Ponadto drama zachęca uczniów do swobodnego wyrażania swoich myśli i emocji w języku obcym (Kovács, 2014).

Metoda dramy jest również przydatna w pracy z literaturą piękną. Uczniowie mogą odgrywać sceny z utworów literackich, co pomaga im zrozumieć postacie, ich motywacje i konflikty. Wprowadzenie inscenizacji na lekcjach języka polskiego czy obcego pomaga uczniom efektywniej

przyswajać treści, angażując ich w interaktywny proces nauki (Dziedzic i in., 1995).

Dramę można także wykorzystywać podczas lekcji historii, aby ożywiać wydarzenia historyczne i społeczne. Uczniowie mogą wcielać się w postacie historyczne, co pozwala im zrozumieć kontekst, motywacje i wpływ tych osób na wydarzenia. Drama w edukacji historycznej pomaga uczniom zrozumieć różnorodne perspektywy oraz wpływ działań na rozwój społeczeństw. Historia, zwłaszcza dla młodszych uczniów, powinna być opowieścią, w którą są zaangażowani. Drama tworzy takie możliwości.

Drama w wychowaniu

Praca z młodymi ludźmi metodą dramy może być skutecznym narzędziem rozwijania kompetencji społecznych, takich jak komunikacja, współpraca i rozwiązywanie konfliktów (Batdi, Elaldi, 2020). Może również wpływać na pewność siebie i samoświadomość. Metoda dramy pozwala uczestnikom odkrywać i wyrażać emocje, które mogą być trudne do opisanie słowami w grupie rówieśniczej. Poprzez odgrywanie ról i improwizację jednostki mogą testować różne scenariusze i podejścia do swoich oraz grupowych problemów. Drama umożliwia dzieciom i młodzieży twórcze i emocjonalne odkrywanie świata, rozwijając ich osobistą wrażliwość, empatię i rozumienie różnych perspektyw (Mardas, Magos, 2020). Improwizacje, inscenizacje i praca z rekwizytami stwarzają przestrzeń do eksperymentowania i rozwijania wyobraźni. Buduje to emocjonalne umiejętności uczestników, pewność siebie i odporność. Drama zapewnia bezpieczne środowisko do wyrażania myśli i uczuć, eksperymentowania z tożsamościami i rozwiązaniami. Ogólnie rzecz biorąc, oferuje wieloaspektowe podejście do wychowania i rozwoju osobistego.

Kiedy pracujemy z grupami zagrożonymi wykluczeniem społecznym (Jaskulska, Poleszak, 2015), metoda dramy może pomóc w budowaniu więzi i zrozumienia wśród uczestników. Oferuje ona możliwości współpracy i dzielenia się doświadczeniami, co może prowadzić do większej akceptacji i integracji. Ponadto drama stwarza bezpieczną przestrzeń do eksplorowania emocji i problemów, umożliwiając młodym ludziom pracę nad osobistymi lub społecznymi wyzwaniem we wspierającej grupie (Jaskulska, Poleszak, 2015; Jaros, 2023).

Zastosowanie metody dramy w edukacji studentek i studentów przygotowujących się do zawodu nauczyciela

Metoda dramy znajduje również zastosowanie w edukacji na poziomie studiów wyższych. Praca ze studentami i studentkami za pomocą tej metody jest wartościowym narzędziem edukacyjnym i terapeutycznym wspomagającym rozwój osobisty, intelektualny i społeczny. Jest stosowana w różnych dziedzinach akademickich, takich jak nauki humanistyczne, społeczne, lingwistyczne (Alam i in., 2023; Tawalbeh i in., 2020), a także w pracy z grupami studentów o różnicowanych lub specjalnych potrzebach.

Uczestnicząc w zajęciach dramatycznych studenci mają szansę zastosować swoją wiedzę teoretyczną w praktyce. Symulacje takie często odzwierciedlają rzeczywiste problemy, z jakimi mogą spotkać się w przyszłej pracy zawodowej. Na przykład mogą być postawieni przed wyzwaniem rozwiązywania konfliktów w zespole lub koniecznością podejmowania trudnych decyzji pod presją czasu. W takich warunkach uczą się nie tylko pokonywania trudności, ale także rozumienia, jakie konsekwencje mogą wyniknąć z ich wyborów. Dodatkowo improwizacje dramatowe w grupach rozwijają umiejętność współpracy, ponieważ studenci muszą pracować razem nad wyborem wspólnego rozwiązania problemu. To nie tylko wzmacnia ich umiejętności interpersonalne, ale także uczy, jak zarządzać różnorodnymi zespołami i jak integrować różne perspektywy, co jest kluczowe szczególnie w zawodach związanych z zarządzaniem i kierowaniem ludźmi (Peterková i in., 2022).

Drama odgrywa znaczącą rolę w edukacji przyszłych nauczycieli (Anderson, 2015). Jest zwłaszcza przydatna w rozwijaniu umiejętności przywódczych w grupie, ponieważ pozwala uczestnikom na eksperymentowanie z różnymi stylami kierowania w bezpiecznym, kontrolowanym środowisku. To zapewnia wgląd w dynamikę klasy oraz stwarza możliwość ćwiczenia zarządzania grupą i angażowania uczniów.

Poprzez odgrywanie ról, osoby uczestniczące w zajęciach mogą praktykować podejmowanie trudnych decyzji, delegowanie zadań oraz motywowanie innych członków zespołu. W realnych sytuacjach zawodowych liderzy często muszą stawiać czoła wieloaspektowym problemom, gdzie liczy się nie tylko sam proces decyzyjny, ale także zdolność do szybkiego reagowania na zmieniające się warunki. Zajęcia dramatowe pozwalają rozwijać te umiejętności poprzez odtwarzanie rzeczywistych scenariuszy, co daje uczestnikom możliwość testowania różnych strategii zarządzania i obserwowania ich efektów

w działaniu (Steed, 2005). Dzięki temu mogą oni nie tylko wyciągać wnioski z własnych działań, ale także rozwijać umiejętność refleksji nad postępowaniem innych uczestników, co w dłuższej perspektywie wspomaga ich rozwój jako przyszłych nauczycieli. Drama pozwala także na rozwijanie umiejętności miękkich, takich jak komunikacja, rozwiązywanie konfliktów czy praca zespołowa, które są kluczowe dla efektywnego przywództwa, także w klasie szkolnej.

„Drama Method for Social Inclusion in Teaching Practices” jako przykład zajęć wykorzystujących metodę dramy dla studentek i studentów przygotowujących się do zawodu nauczyciela

Poprzez dramę przyszli nauczyciele mogą angażować się w scenariusze, które stawiają ich w różnych perspektywach i zmuszają do rozważania spraw z różnych punktów widzenia. To pomaga im stać się bardziej wrażliwymi na potrzeby i doświadczenia uczniów z różnych środowisk. Ponadto drama stwarza możliwości eksploracji różnych strategii nauczania w bezpiecznym środowisku oraz rozwijania praktyk inkluzyjnych.

Inkluzyjność i różnorodność to kluczowe kwestie w praktyce nauczania w instytucjach edukacyjnych na wszystkich poziomach. Zgodnie z ogólnymi trendami i procesami globalizacji, społeczeństwa w krajach rozwiniętych i rozwijających się stają się coraz bardziej różnorodne. Procesy nauczania i uczenia się są realizowane w coraz bardziej międzykulturowym i wielokulturowym środowisku (Marciniak, 2017). Jedną z pożądanych kompetencji nauczyciela jest więc zarówno umiejętność pracy z grupą zróżnicowaną, jak i uczenie wartości różnorodności i postaw inkluzyjnych, co wpisuje się w idee edukacji międzykulturowej (Marciniak, Metz, 2023).

Kształtowanie tych kompetencji u przyszłych nauczycieli było jednym z celów projektu Critical Arts Education for Sustainable Societies (CARE/SS)¹. Rolę instytucji koordynującej projekt pełnił Frederick University (FU, Nikozja, Cypr). W projekcie uczestniczyły cztery uczelnie partnerskie: Aristotle University of Thessaloniki (AUTH, Grecja), University of Malta (UM), University

¹ Projekt CARE/SS realizowany w latach 2022–2024 był finansowany przez Unię Europejską (grant 2021-1-CY01-KA220-HED-000032127 – Cooperation partnerships in higher education, Program Erasmus+), <https://care-ss.frederick.ac.cy/index.php>.

of Barcelona (UB, Hiszpania) oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (AMU, Polska).

Projekt poszerzał możliwości w zakresie zastosowania edukacji i działań artystycznych na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego w środowisku zróżnicowanym etnicznie i kulturowo, a także był dla przyszłych nauczycieli szansą na współpracę i wypracowanie rozwiązań (szczególnie z wykorzystaniem nowych mediów i technologii informacyjno-komunikacyjnych), możliwych do zastosowania w przyszłej pracy z grupami uczniowskimi.

W ramach projektu Critical ARTs Education for Sustainable Societies przez polski zespół zostały zaprojektowane dwa kursy: „Drama Method for Social Inclusion in Teaching Practises” (30h, Sylwia Jaskulska, Mateusz Marciniak) oraz „Creative Arts for social inclusion” (Katarzyna Foreka-Waśko, Michalina Kasprzak). Kursy włączono do oferty edukacyjnej AMU-PIE [<https://amupie.amu.edu.pl/>], skierowanej do studentów biorących udział w wymianach międzynarodowych i studiujących na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w roku akademickim 2023/2024. Oferta adresowana była do osób studiujących, które przygotowują się do pracy w zawodzie nauczyciela. Zostały przeprowadzone na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w semestrze zimowym (październik–grudzień) 2023/2024. W kursie „Drama Method...” brało udział 18 studentów z wymiany, głównie kobiety (15), reprezentujące cztery kraje (Turcja, Kazachstan, Hiszpania, Czechy). Kurs trwał 30 godzin, podzielony był na cztery bloki tematyczne: 1) Integracja i wprowadzenie w tematykę, 2) Wykluczenie i inkluzja, 3) Różnorodność kulturowa, 3) Microteaching – projektowanie i przeprowadzanie lekcji z wykorzystaniem dramy.

Każdy blok tematyczny miał podobną strukturę i spójną logikę zastosowaną w całym kursie oraz w każdej jednostce zajęciowej. Każdy blok otwierało teoretyczne wprowadzenie do tematu. Następnie studentki i studenci zagłębiali się w tematykę poprzez doświadczenie w formie warsztatowej. Zakończeniem była refleksja i analiza działań.

Studenci i studentki uczyli się o metodzie dramy poprzez jej praktykowanie podczas warsztatów.

Poniżej przedstawiamy opisy kilku ćwiczeń, które wykorzystywaliśmy w poszczególnych blokach tematycznych. Są to gotowe scenariusze, które można przenieść do pracy z dziećmi i młodszymi nastolatkami. Podczas kursu studenci i studentki doświadczali na sobie, jak zajęcia mogą przebiegać i jakie przemyślenia i emocje powodować.

Przykładowe scenariusze ćwiczeń

Królestwo zasobów

Cel: Integracja grupy oraz poszerzenie wiedzy o sobie wśród ludzi (np. samoocena, efekt pierwszego wrażenia). **Techniki dramowe:** opowiadanie historii. **Forma:** indywidualna, praca w parach, praca w grupach. **Materiały:** kartki A4, kredki olejne, flamastry, karty metaforyczne. **Działania:**

1. Wprowadzenie: zasoby osoby, zasoby grupy.
2. Instrukcja: opowieść o królu, który chce oddać swoje królestwo tej osobie spośród poddanych, która ma największe zasoby.
3. Przygotowanie przez każdego z uczestników i każdą z uczestniczek (w formie pracy plastycznej) reklamy samego siebie odnoszącej się do własnych zasobów.
4. Praca w parach z kartami metaforycznymi (wybór trzech kart, które reprezentują dwie prawdziwe i jedną fałszywą cechę; dzielenie się historiami z partnerem).
5. Prezentacje zasobów: reklama samego siebie, opis partnera, ćwiczenia z kartami tematycznymi).
6. Zakończenie historii: Król docenia zasoby poszczególnych osób, decyduje się oddać królestwo we władanie wszystkim poddanym, bo suma ich zasobów jest imponująca i może zapewnić królestwu powodzenie.
7. Dyskusja: Ukazanie, że suma zasobów decyduje o sile grupy (znaczenie wszystkich członków zespołu dla sukcesu grupy).

Świat z papieru

Cel: Zwiększenie integracji grupy oraz poszerzenie wiedzy o zrównoważonym rozwoju. **Techniki dramowe:** opowiadanie historii, rzeźba. **Forma:** praca w grupach. **Materiały:** stare gazety podarte na kawałeczki. **Działania:**

1. Wprowadzenie: idea zrównoważonego rozwoju, inkluzji, równego dostępu do zasobów.
2. Podzielenie uczestników i uczestniczek na trzy grupy.
3. Tworzenie obrazów na temat „Jesteśmy Światem” ze skrawków gazet (proponowane wątki: zrównoważony rozwój, inkluzja, równy/nierówny dostęp do zasobów).
4. Rotacja z innymi zespołami – w pierwszej rundzie każdy zespół pisze historię, do której inspiruje obraz przygotowany przez koleżanki i kolegów.
5. Rotacja z innymi zespołami – tworzenie rzeźby (technika dramowa) ilustrującej historię przygotowane przez kolegów i koleżanki.

Rotacja przebiega w taki sposób, że jeden zespół tworzy obraz, drugi pisze historię, trzeci tworzy rzeźbę. W ten sposób każda grupa ma swój udział w każdej ze „stacji” zadania.

6. Dyskusja: Znaczenie zasobów grupy (współpraca, współdziałanie) oraz globalne problemy i zrównoważony rozwój.

Spotkanie plemienia

Cel: Pogłębienie zrozumienia ukrytych elementów kultury (determinanty zachowań: normy, wartości, ekonomia itp.), lęków i oczekiwań w konfrontacji z nieznaną kulturą. **Metoda dramy:** pantomima, improwizacja (sceny półimprowizowane). **Forma:** praca w grupach. **Materiały:** arkusze papieru formatu A0, taśmy klejące, krzesła, dywaniki/poduszki, sztuczne jedzenie, naczynia, lalki. **Działania:**

1. Aranżacja sali na dwie oddzielne części: tworzenie dwóch różnych przestrzeni (bez uczestników w sali).

2. Przygotowanie nauczyciela do roli szamana/naczelnego.

3. Losowe przydzielanie uczestników do „grup plemiennych” podczas wejścia do sali (spotkanie) – uczestnicy działają zgodnie z wymaganiami ról, podkreślając różnice między grupami (zasady dotyczące zdejmowania butów, podziału jedzenia, miejsca siedzenia, udziału w dyskusji, przyjmowania pamiętek, opieki nad dziećmi/zwierzętami itp.).

4. Improwizacja spotkania plemienia zgodnie z przypisanymi rolami.

5. Zakończenie spotkania (w odwrotnej kolejności do wprowadzenia).

6. Powrót do sali – możliwość zmiany grupy plemiennej (zamiana początkowo przypisanej grupy).

7. Dyskusja: Zrozumienie sytuacji kulturowej (interpretacja, dekodowanie znaczeń).

Kosmici w naszym mieście

Cel: Podniesienie świadomości dotyczącej różnorodności kulturowej i jej źródeł (uprzedzenia w percepcji „innych”/„obcych”, ograniczenia percepcyjne: stereotypy, emocje i motywacje). **Techniki dramy:** opowiadanie historii, pantomima i improwizacja. **Forma:** praca w grupach. **Materiały:** papier, długopisy, zabawki (zwierzęta, rośliny). **Działania:**

1. Wprowadzenie: różnorodność kulturowa, stereotypy, koncepcja „szoku kulturowego”.

2. Tworzenie krótkich historii o kosmitach, którzy przybyli do Poznania (opis przybycia, wygląd przybyszy, postrzeganie miasta Poznań, jego mieszkańców, jedzenia, rozrywki).

3. Przygotowanie scenariuszy krótkich scen (kilka migawkowych momentów na osi czasu: przybycie, miesiąc później, rok później).

4. Odgrywanie scen z narracją dla publiczności (role: kosmici, mieszkańcy miasta).

5. Dyskusja: Źródła uprzedzeń w percepcji, doświadczenie bycia „obcym” („innym”), możliwości rozwiązywania trudnych sytuacji technikami dramy.

Wnioski

W przypadku studentek i studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela, udział w zajęciach prowadzonych metodą dramy ma podwójny cel. Po pierwsze pozwala doświadczyć w niepowierzchny sposób omawianych tematów, po drugie zaś zachęcić do wykorzystania dramy we własnej przyszłej pracy z grupami uczniowskimi, szczególnie w obszarach wychowawczych.

Drama edukacyjna może być potężnym narzędziem do zwiększania wzajemnego zrozumienia i szacunku dla różnorodności podczas pracy ze studentami akademickimi, którzy staną się liderami innych grup, na przykład klas szkolnych. Zaangażowanie się w działania dramowe może rozwijać empatię uczestników i uczestniczek oraz szacunek dla różnych punktów widzenia, przyczyniając się do budowania inkluzyjnych postaw. Dzięki tym doświadczeniom młodzi ludzie mogą zdobyć cenne wglądy w siebie oraz innych, co daje im moc do bardziej efektywnego radzenia sobie w sytuacjach społecznych, a także wchodzenia w role przewodników swoich przyszłych uczniów i uczennic w świecie, w którym podejście inkluzyjne może być jedną z ważniejszych kompetencji.

LITERATURA

- Alam, S., Hameed, A., Kobyłarek, A., Madej, M., Ahmad, F. (2023). Drama approaches across higher education in the English curriculum: students perspectives on holistic activity-based teaching. *XLinguae*, 16, 54–68.
- Batdi, V., Elaldi, Ş. (2020). Effects of drama method on social communication skills: A comparative analysis. *International Journal of Research in Education and Science*, 6, 435.
- Bolton, G. (2007). A history of drama education: A search for substance. W: L. Bresler (red.), *International handbook of research in arts education* (vol. 16, s. 45–61).
- Cook, H.C. (1917). *The play way; an essay in educational method*. New York: Frederick A. Stokes Company.
- da Penha Nery, M., Gisler, J.V.T. (2019). Sociodrama: An active method in research, teaching and educational intervention. *Revista Brasileira de Psicodrama*, 27(1), 11.

- Dillon, D.A., Way, B. (1981). Perspectives: Drama as a sense of wonder – Brian Way. *Language Arts*, 58(3), 356–362.
- Dziedzic, A., Pichalska, J., Świdorska, E. (1995). *Drama na lekcjach języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Giebert, S. (2014). Drama and theatre in teaching foreign languages for professional purposes. *Recherche et pratiques pédagogiques en langues*, 33(1), 138–150.
- İşyar, Ö.Ö., Akay, C. (2017). The use of „Drama in Education” in primary schools from the viewpoint of the classroom teachers: A mixed method research. *Journal of Education and Practice*, 8, 201–216.
- Jaros, A. (2023). Socjoterapia z bajką – metodyczne wskazówki pracy. *Biuletyn Socjoterapeutyczny* 1, 75–84.
- Jaskulska, S., Poleszak, W. (2015). Wykluczenie rówieśnicze. W: J. Pyżalski (red.), *Wychowawcze i społeczno-kulturowe kompetencje współczesnych nauczycieli. Wybrane konteksty* (s. 155–175). Łódź: theQ studio.
- Jankowiak B., Soroko E. (2013). Socjoterapia a inne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W: B. Jankowiak (red.), *Socjoterapia jako forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Teoria i praktyka*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Jankowiak, B.A., Soroko, E. (2021). *Socjoterapia młodzieży. Studium psychologiczno-pedagogiczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jankowiak, B.A., Brzezińska, A., Soroko, E. (2024). Funkcjonowanie świetlic socjoterapeutycznych i branding oferowanych usług. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Kovács, G. (2014). Applied drama and theatre – Drama techniques in teaching English for specific purposes. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 6, 10–25.
- Marciniak, M. (2017). Młodzież akademicka wobec mobilności w czasach płynnej nowoczesności. *Forum Oświatowe*, 29(1), 65–76.
- Marciniak, M., Metz, M. (2023). Intercultural learning of academic students during the short-term international exchange. W: M. Marciniak, J. Sikorska, M. Klichowski, H. Krauze-Sikorska (red.), *Learning in a world of cultural and social change. Interdisciplinary perspective* (s. 88–112). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Mardas, G., Magos, K. (2020). Drama in education and its influence on adolescents’ empathy. *Randwick International of Education and Linguistics Science Journal*, 1,1.
- Pankowska, K. (1997). *Edukacja poprzez dramę*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Peterková, J., Repaská, Z., Prachařová, L. (2022). Best practice of using digital business simulation games in business education. *Sustainability*, 14, 8987.
- Shraiber, E., Yaroslavova, E. (2016). Drama techniques in teaching English as a second language to university students. *Bulletin of the South Ural State University. Series: Education. Education Sciences*, 8(1), 59–65.
- Steed, R. (2005). The play’s the thing: Using interactive drama in leadership development. *Journal of Business Strategy*, 26, 48–52.

- Soroko, E., Jankowiak, B.A. (2020). Socjoterapia dzieci i młodzieży. W: I. Grzegorzewska, L.W. Cierpiałkowska, A.R. Borkowska (red.), *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży. Od teorii do praktyki* (s. 899–912). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tawalbeh, A., El Marsafawy, H., Roy, R. (2020). Drama scenes in higher education: A method to stimulate students' interest, encourage involvement, and develop reflective understanding. *Proceedings of The International Conference on New Approaches in Education*.
- Way, B. (1976). *Development through drama*. Harlow: Longman.